การศึกษาองค์ความรู้และต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทน เชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน

Education knowledge and further wisdom in product development rattan woven machine with natural materials and renewable materials commercial to promote the creative economy in Isan

ศาสตรา เหล่าอรรคะ[1]
Sastra Laoakka

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.,
อาจารย์ประจำคณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้และต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทนเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน เป็นการวิจัยที่มีความมุ่งหมายสำคัญสองประการคือ (1) ศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันปัญหาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องจักสานหวายในภาคอีสาน และ (2) เพื่อศึกษาการต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทนเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) ได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 3 กลุ่มคือ 1) กลุ่มผู้รู้ 2) กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง, ผู้ปฏิบัติการ และ 3) บุคคลทั่วไปรวมทั้งสิ้น 36 คน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) ด้วยการ สำรวจเบื้องต้น สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อหาทางที่จะตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านกุดซุยมีเอกลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการผลิตเครื่องจักสานหวาย และการนำวัสดุทดแทนหวายในท้องถิ่นมาใช้ด้วยการนำต้นซูดซึ่งเป็นพืชตระกูลไม้เถาว์มีอยู่มากบริเวณป่าโคกป่าทามตามหัวไร่ปลายนามาสานแทนหวายช่างผู้ชำนาญในชุมชนสามารถที่จะสานหวายและต้นซูดออกมาได้หลาย Pattern ตามความต้องการของลูกค้า งานสั่งทำแต่ละตัวจะมีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนใคร อย่างไรก็ตามชุดหวายที่ขายดีและเป็นงานประจำที่ต้องผลิตส่งก็คือชุดธรรมมาสพระขั้นตอนการผลิตเฟอร์นิเจอร์หวาย

1) นำหวายมาปอกผิวออก (Peeling) 2) นำหวายที่ปอกเปลือกแล้วมาตัดให้ตรง 3) ตัดขนาดตามที่ต้องการ (Cuting) 4) นำหวายที่ตัดขนาดตามที่ต้องการแล้วมาขัดด้วยกระดาษทรายให้ผิวเกลี้ยงและกลมสำหรับหวายที่มีลักษณะเป็นเส้นตรง ส่วนหวายที่มีลัฏษณะที่เป็นเส้นโค้ง จะต้องนำมาอบไอน้ำ (Steam Boiling) แล้วจึง

นำไปดัดโค้ง (Bening) และตัดขนาดตามที่ต้องการ 5) นำชิ้นส่วนที่เป็นเส้นตรงและเส้นโค้งมาประกอบกัน (Assembly) ตามแบบและชนิดของเฟอร์นิเจอร์แต่ละชิ้น โดยยึดด้วยตะปู (Nailing) และมัดด้วยผิวหวาย (Rattan Fastening) 6) นำเฟอร์นิเจอร์ที่ประกอบแล้วมาขัดหยาบ (Rough Sanding) 7) เผาขนหวายโดยใช้ไฟลน (Burning) 8) ขัดละเอียด (Final Sanding) ตกแต่ง 9) พ่นหรือทาสีรองพื้น 10) พ่นสีหรือทาแชลแลคและแลคเกอร์ (Final Coating)

การต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทน เชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน พบว่าหวายวัสดุธรรมชาติที่ได้รับความนิยมนำมาผลิตเป็นเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้าน หลายยุคหลายสมัย เมื่อนำมาผสมผสานกับงานดีไซน์ที่ได้รับการพัฒนาให้มีรูปแบบทันสมัยนิยม ยิ่งเพิ่มเสน่ห์ให้กับงานหวายมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงเน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก โดยเฉพาะการนำงานหวายเข้ามาตกแต่งภายในบ้าน ควรเป็นรูปแบบของ “หวายแท้” ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่มีความแข็งแรงทนทาน มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน แต่ขึ้นอยู่กับการใช้งานที่ต้องใช้ให้ถูกประเภท เช่นไม่ใช้วางของหนักๆ หรือปล่อยให้เฟอร์นิเจอร์หวายแท้ตากแดดตากฝน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้อายุของงานหวายแท้สั้นลง หวายแท้ ไม่เหมาะกับแสงแดดและสภาพอากาศภายนอกบ้าน ดังนั้นจึงมีผู้ผลิตคิดค้นวัสดุเพื่อใช้แทนหวายแท้ นั่นคือหวายเทียมที่ผลิตจาก Polyethylene (PE) ซึ่งเป็นวัสดุที่ใช้แทนหวายแท้ในการนำมาผลิตเฟอร์นิเจอร์ ด้วยมีความแข็งแรง ทนทาน มีความยืดหยุ่นสูง และที่สำคัญคือทนต่อทุกสภาพอากาศ

โดยข้อสรุปต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้สามารถนำมาสร้างเป็นข้อกำหนดหรือขอบเขต เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบและสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นที่ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้การออกแบบเป็นการทำให้เกิดรูปทรงใหม่ขึ้นที่มีความสัมพันธ์กับความงามทางด้านศิลปะการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

1. หน้าที่ใช้สอย (Function)
2. ความปลอดภัย (Safety)
3. ความแข็งแรง (Construction)
4. ความสะดวกสบายในการใช้ (Egonomics)
5. ความสวยงามน่าใช้ (Aesthetics or Scale Appeal)

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์, เครื่องจักรสานหวาย, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

ABSTRACT

Education research was education knowledge and further wisdom of product development rattan woven machine with natural materials and renewable materials commercial to promote the creative economy in Isan important purpose was (1) study the history and current state, knowledge cause about rattan woven wisdom in Isan and (2) study wisdom in product development rattan woven machine with natural materials and renewable materials commercial to promote the creative economy in Isan. The research was a cultural qualitative research method and collecting separate with 3 groups 1) knowledge group 2) concern group 3) general group total 36 peoples by collecting data from document and from field studies by survey and analyze data, structure and non-structure, participation and non-participation, focus group discussion and data recording for answer the purpose.

The results of the study revealed that, Ban Kud-Sui identity from rattan materials and take renewable materials in local used Sood tree was vine tree groups in forest and wetlands areas by expert community. Various pattern designs of customs was unique identity,

salable and full product was pulpit set. Rattan furniture product process 1) Rattan peeling 2) Rattan peeling and set 3) Cutting set 4) Sanding and the round if it curve take to steam boiling , bening and cutting 5) Assembly pattern furniture design by nailing and rattan fastening 6) Rough Sanding 7) Burning 8) Final sanding decorate 9) Spray paint or primer 10) Final Coating.

The further knowledge in product development by rattan woven machine with natural materials and renewable materials commercial to promote the creative economy in Isan. The results revealed, rattan renewable materials was decorate popular. Combined with a design that has been developed to a popular style and added charm but essential function especially interior building decorate should be natural materials, strength, long lifetime but used suitable such as not place heavy or weathered to used shortened .Manufacturer invented material to replace by renewable materials from Polyethylene (PE) produce because it's strength, flexible and resistant to all weather conditions.

In conclusion, Can be build into the specification or scope for used thinking design and create new products by concept target , new products design. Design product take into consideration the following principles.

1. Function
2. Safety
3. Construction
4. Egonomics
5. Aesthetics or Scale Appeal

Keyword : Product development, Rattan woven machine, the creative economy

บทนำ

นักโบราณคดีได้ค้นพบหลักฐานว่า เมื่อประมาณ 4,000 ปีมาแล้วมนุษย์ได้รู้จักวิธีการจักสานของใช้ด้วยไม้ไผ่ เป็นลักษณะลายขัดสองเส้น หลักฐานนี้ได้ค้นพบที่จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งถือเป็นดินแดนที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย หลักฐานการค้นพบเครื่องจักสานนี้นอกจากประเทศไทยแล้ว ยังได้พบที่แอฟริกา และในทวีปเอเชียบางแห่ง บริเวณแหลมมลายู (ในยุคหิน) ได้ค้นพบหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องจักสานที่ทำด้วยไม้กองรวมอยู่กับของใช้ของผู้ตายจึงสันนิษฐานว่าเครื่องจักสานได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อบางอย่างของมนุษย์ในยุคนั้นบ้าง แล้วต่อมาเมื่อมนุษย์ได้มีการดำเนินชีวิตด้วยการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์จึงเป็นที่เชื่อได้ว่ามนุษย์ได้รู้จักพัฒนาการเครื่องจักสานให้เหมาะสมกับการใช้สอยขึ้นมาเรื่อยๆทั้งนี้เพราะการขยายตัวออกมาดำเนินชีวิตในที่ราบลุ่มมีแม่น้ำลำธารไหลผ่านเพียบพร้อมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีให้อย่างเหลือเฟือสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ก็คือการหาเครื่องมือบางชนิดไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวันซึ่งส่วนใหญ่จะได้แก่เครื่องจับสัตว์

เครื่องจักสานเป็นเครื่องมือที่มนุษย์นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันไม่เพียงแต่ด้านประโยชน์ใช้สอยเท่านั้นที่มนุษย์พัฒนาขึ้น ความสวยงาม และ ความทนทานถาวร ก็เป็นปัจจัยที่มนุษย์ให้ความสำคัญ จากการที่มนุษย์รู้จักการใช้ยางพืชบางชนิดมาทา หรือยา เพื่อมิให้เกิดรอยรั่ว ซึ่งทำให้มีผลสองอย่าง คือ ความคงทนถาวรและประโยชน์ใช้สอยเพิ่มเติมคือการไปใส่น้ำ การใช้ภูมิปัญญาดังกล่าว มีมาแต่ครั้งสุโขทัย หรืออาจจะก่อนหน้านั้น ปัจจุบันเครื่องจักสานได้พัฒนาการไปมาก มีการประดิษฐ์คิดค้นทำให้ได้รูปแบบต่างๆ เครื่องจักสานเป็นสิ่งที่อยู่ควบคู่มากับสังคมกสิกรรมรับใช้ชีวิตมนุษย์ เป็นมรดกตกทอดมาจนทุกวันนี้

การทำงานหัตถกรรมเครื่องจักสานของไทย มีพื้นฐานมาจากสังคมเกษตรกรรม ช่างสานคือเกษตรกรรมในชนบท จะใช่ช่วง เวลาว่างหลังจากการทำไร่

ทำนา เลือกใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาผลิตงานหัตถกรรมด้วยใจรัก เพื่อความสุขความเพลิด เพลินตลอดจนสนองประโยชน์ใช้สอยต่อตนเองและครอบครัว รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่และหวาย จึงเป็นศิลปหัตถกรรม พื้นบ้านที่มีความงามบริสุทธิ์แบบธรรมชาติ สะท้อนถึงความเป็นอิสระและการแสดงออกของความคิดเฉลียวฉลาด ตลอดจนความ สามารถของช่างสานในการเข้าใจวัสดุไม้ไผ่และหวายผสานกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของการดำรงชีวิต ส่งผลให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเป็นจำนวนมาก

การพัฒนาประเทศด้านอุตสาหกรรม ซึ่งต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ ๆ มากขึ้น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมเปลี่ยนไปความจำเป็นของการใช้เครื่องจักสานโดยตรงในชีวิตประจำวันลดน้อยลง เครื่องจักสานจึงถูกปรับเปลี่ยนบทบาทไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ด้วยมีการประยุกต์ประโยชน์ใช้สอยของเครื่องจักสาน จากหน้าที่การใช้สอยโดยตรงเฉพาะอย่าง มาเป็นประโยชน์ใช้สอยอื่น ที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตสังคมที่เปลี่ยนไป มีการพัฒนารูปแบบ รูปทรง ขนาด ต่างไปจากเดิมให้เหมาะกับการใช้สอยตามสภาพวิถีชีวิตของสังคมปัจจุบันมากขึ้น เช่น เฟอร์นิเจอร์หวาย ปัจจุบันหวายได้ถูกนำมาใช้ในหลายรูปแบบเพื่อให้ตอบสนองตรงกับความต้องการของคนในสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่หวายแท้ไม่เหมาะกับสภาพอากาศภายนอกบ้านที่ต้องโดนทั้งแดดและฝนอาจทำให้ผุพังเสียหายได้ ทำให้อายุการใช้งานสั้นลง ดังนั้นจึงมีผู้ผลิตคิดค้นวัสดุเพื่อใช้แทนหวายแท้ นั่นคือ หวายเทียม ที่ผลิตจาก Polyethylene (PE) ซึ่งเป็นวัสดุที่ใช้แทนหวายแท้ในการนำมาผลิตเฟอร์นิเจอร์ ด้วยมีความแข็งแรง ทนทาน มีความยืดหยุ่นสูง และที่สำคัญคือทนต่อทุกสภาพอากาศ

เมื่อความต้องการเฟอร์นิเจอร์หวายในตลาดเพิ่มมากขึ้น และการจัดหาวัตถุดิบหวายทำได้ยากขึ้น ประกอบกับมีผู้ผลิตจากประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกันพยามทำสินค้าเลียนแบบในคุณภาพด้อยกว่า และใช้กลยุทธ์ราคาที่ต่ำกว่าออกมาแข่งขันในตลาดส่งออกเช่นกัน ด้วยการคิดค้นนวัตกรรมทางเส้นใยสาน ‘หวายสังเคราะห์ Durawera® เป็นทางเลือกเพิ่มเติมให้ผู้รักเฟอร์นิเจอร์หวายทั่วโลก

ซึ่งเป็นได้มากกว่าแค่วัสดุทางเลือกทดแทนหวาย เพราะมีคุณสมบัติข้ามขีดพ้นข้อจำกัดของวัสดุธรรมชาติ เหนือกว่าด้วยความทนทานต่อสภาพอากาศกลางแจ้ง ไม่ว่าจะเผชิญความร้อนของรังสี UV นอกอาคาร หรือความเปียกชื้นริมสระน้ำ โดยคงความสวยงานได้ยาวนาน แข็งแรง ไม่ผุกร่อนไปตามกาลเวลา

เฟอร์นิเจอร์หวาย จัดเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากได้รับความนิยมจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น แต่ในปัจจุบันประสบปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ คือ หวาย และยังต้องมีการนำเข้าประเภทเปลือกหวายและข้อหวายจากต่างประเทศ คุณภาพของวัตถุดิบก็ยังไม่ดีพอ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้ทำการปลูกป่าหวายทดแทน ส่วนใหญ่เป็นการปลูกในท้องที่ภาคใต้เพราะมีพื้นที่มีความชุ่มชื้นเหมาะแก่การปลูกหวาย นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้ประชาชนปลูกป่าหวายเป็นอาชีพหลักเพื่อทดแทนหวายที่ถูกตัดออกจากป่าธรรมชาติเพื่อขจัดปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบและป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบในอนาคตด้วยสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ก็จะทำให้อุตสาหกรรมประเภทนี้สามารถขยายตัวได้อีกมากขั้นตอนการดำเนินงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการออกแบบ

แต่เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคที่มีการแข่งขันสูงด้านเศรษฐกิจภายใต้ระบบทุนนิยมจึงมีผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัสดุที่มีราคาถูกกว่าผลิตได้ทีละมากกว่าเช่นพลาสติก เข้ามาวางขายและได้รับความนิยมมากกว่าหวาย จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาองค์ความรู้และต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทนเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันปัญหาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องจักสานหวายในภาคอีสาน

2. ศึกษาการต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทน เชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้แป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยที่มีความสำคัญต่อการวิจัยทางวัฒนธรรม ศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพบริบทของชุมชนหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันปัญหา การพัฒนาเครื่องจักสานหวายภูมปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงพาณิชย์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษาครั้งนี้ ประชากร ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดมหาสารคามที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักสานหวาย ด้วยวิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่าง (Informants) จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) คนเป็นกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลหลักและข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันปัญหาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องจักสานหวายในภาคอีสาน 2. กลุ่มผู้ผลิต (Casual Informants) แบ่งเป็น 2 กลุ่มประกอบด้วย 2.1) กลุ่มผู้นำปฏิบัติได้แก่ ผู้ผลิต 2.2) กลุ่มผู้ปฏิบัติสมาชิกในชุมชน 3. กลุ่มทั่วไป (General Informants) เป็นกลุ่มบุคคลที่ทั้งเกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักสานหวาย คือกลุ่มผู้ซื้อเครื่องจักสานหวาย กลุ่มนักท่องเที่ยว เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วย 1. แบบสำรวจ (Survey) เพื่อเก็บข้อมูลสภาพบริบทของชุมชนหมู่บ้าน 2. แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อสัมภาษณ์ชาวบ้าน

กลุ่มผู้ผลิตเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการผลิต เครื่องจักสานหวาย 3. แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อเป็นแนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview Guideline) ในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้เกี่ยวกับสภาพบริบทของชุมชนหมู่บ้าน ความเป็นมา และองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตเครื่องจักสานหวาย 4. แบบสังเกต (Observation) เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non–participant Observation) เพื่อใช้กับกลุ่มทุกกลุ่มและทุกขั้นตอน 5. การสนทนากลุ่ม (Focus Groups Guideline) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเครื่องจักสานหวาย โดยกำหนดกลุ่มสนทนาอยู่ระหว่าง

7–9 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย สามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ (ธีรวุฒิ เอกะกุล. 2546) ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษาจากเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้หรือที่มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วัฒนธรรมท้องถิ่น งานหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน การบริหารจัดการและการเพิ่มมูลค่าเชิงพาณิชย์และแนวนโยบายของรัฐ 2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ (Survey) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คือการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (UnStructured Interview) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non–participant Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากเอกสารทำการวิเคราะห์โดยวิธีการ Method of Agreement ซึ่งประกอบด้วยการตรวจสอบความถูกต้อง เชื่อถือได้ในเชิงแนวคิด ทฤษฎี ซึ่งพิจารณาจากเอกสารที่เป็นเรื่องเดียวกันจากหลาย ๆ แหล่ง หากข้อมูลตรงกันก็ถือว่ายอมรับความเชื่อถือได้และนำมาอ้างอิง

2. ข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม ที่เก็บรวบรวมได้จากเครื่องมือทุกประเภทนำมาจำแนกข้อมูล (Typology Analysis) ออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา

3. วิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยการใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

(Documentary) และทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) (ทรงคุณ จันทจร, 2549)

ผลการศึกษา

1. ประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันปัญหาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องจักสานหวายในภาคอีสาน สภาพบริบทของชุมชนหมู่บ้านกุดซุย

1.1 สภาพทั่วไป พบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มักมีน้ำท่วมเป็นประจำทุกปีอาชีพหลัก ทำนาอาชีพเสริม ทอเสื่อกก เลี้ยงสัตว์ปลูกพืชฤดูแล้ง

1.2 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ศึกษา พบว่าชุมชนบ้านกุดซุยในปัจจุบันพบว่า ในชุมชนได้รับการสืบทอดการทำเครื่องจักสาน ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายชนิดมาจากบรรพบุรุษ เครื่องจักสานที่ยังคงใช้อยู่ในวิถีชีวิตประจำวันในปัจจุบัน เช่น ตะกล้า (ชาวอีสานเรียกว่ากะต่า) กระบุง กะด้ง กระจาด ข้อง กระชอน กะโหลก ของเล่นเด็ก ปลาตะเพียนสาน ธรรมมาส เฟอร์นิเจอร์ แบ่งประเภทตามการใช้งาน 4 ลักษณะ คือ

1. เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ได้แก่ ข้องใช้ใส่ปลา กระบุงโรยข้าว กะด้งฝัดข้าว และกระโหลกใส่ข้าวเปลือก ข้าวสาร

2. เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ตะกล้าใช้เก็บสิ่งของ ข้องใช้ใส่ผักปลา กระจาดและกะด้งใช้ตากสิ่งของ กระบุงใช้บรรจุสิ่งของต่างๆ กระชอน

3. เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่กระบุง กระด้ง

4. เครื่องใช้สำหรับความบันเทิงสนุกสนาน พักผ่อนและพิธีทางศาสนา ได้แก่ ของเล่นเด็ก เฟอร์นิเจอร์แบบต่าง ธรรมมาสพระ

การทำเครื่องจักสานชนิดต่างๆ มีวิธีการจักสาน 3 แบบ ประกอบด้วย 1) การจัก คือ การนำวัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานมาทำให้เป็นเส้น ริ้ว เมื่อเสร็จแล้วเรียกว่า “ตอก” มี 2 ประเภท ได้แก่ ตอกปื้น (ได้มาจากส่วนผิว) และตอกกลม (ตอกที่เหลาทั้งเส้นให้กลมเสมอกัน) 2) การสาน คือ การนำตอกมาขัดกันให้เกิดลวดลาย

และ 3) การถัก คือ การมัดขอบเครื่องจากสานเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายจูงนาง ลายสันปลาช่อน ลายแข้งสิงห์ โดยใช้ตอกที่ทำจากหวายให้ยึดติดกัน ส่วนอุปกรณ์มี 4 ชนิด ประกอบด้วย มีด มีทั้งมีดด้ามสั้น และใบมีดโค้งคล้ายวงพระจันทร์ด้ามยาว (มีดจักตอก) สำหรับใช้จักตอก เหล็กซี คือ เหล็กปลายแหลมกลมมีด้ามยาว สำหรับใช้เจาะแยงนำเส้นตอกเข้าขอบเครื่องจักสานที่มีลายแน่น เช่น ขอบกระบุง กะด้ง คีมไม้ สำหรับใช้ช่วยหนีบขอบในขั้นตอนเข้าขอบเครื่องจักสานที่มีขอบแข็ง เลียด คือ แผ่นสังกะสี หรือฝาน้ำอัดลม นำมาเจาะรูให้เท่ากับขนาดของเส้นตอกที่ทำจากหวาย สำหรับใช้ขูดตอกหวายให้กลมและไม่คม เรียกว่าการ “ชักเลียด” และน้ำมันยาง ได้มาจากต้นยางชนิดหนึ่ง เรียกว่า “ต้นยางนา” ผสมผงชัน (ขี้ซี) จาก “ต้นจิก” ใช้สำหรับทาเครื่องจักสานเมื่อเสร็จแล้ว เพื่อให้มีความเงาสวยงาม และกันปลวกมดทำลาย (สิทธิพงษ์ ซ้ายขวา (ผู้ให้สัมภาษณ์) ศาสตรา เหล่าอรรคะ(ผู้สัมภาษณ์)18 มกราคม 2555)

1.3 เอกลักษณ์เครื่องจักรสานหวายบ้านกุดซุยมีวิถีการดำรงวิถีชีวิตโดยพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก จึงส่งผลให้เครื่องจักรสานมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก คือ เอกลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการผลิตเครื่องจักสานสานหวาย และการนำวัสดุทดแทนหวายในท้องถิ่นม้าใช้ด้วยการนำต้นซูด (ชาวอีสานเรียกเครือซูด) เป็นไม่เถาว์ พันเกี่ยวต้นไม่อื่นหรือสิ่งอื่นที่พันเกี่ยวได้ หรือถ้าไม่มีต้นไม้อื่นก็จะเลื้อยไปตามดิน ดอกสีเหลือง ลักษณะดอกคล้ายดอกสลิด หรือขจรออกดอกประมาณเดือน กันยา - ตุลาคม มีฝักคล้ายฝักสลิด แต่เรียวเล็กกว่า เมื่อฝักแก่แตกออกแล้วเมล็ดจะปลิวตามลม เถาว์มีคุณสมบัติเหนียวมากชาวบ้านภาคอีสานสมัยโบราณให้เครือซูด ในการทำหลี่ดักปลาโดยเอามาสานกับไม้ไผ่ หรือ สานลอบดักปลา หรือใช้เถาว์เครือซุดหลายๆอันมาบิดพันใส่กันใช้แทนเชือกในการไถนา (สมัยที่ยังใช้ควายไถนา) มีอยู่มากบริเวณป่าโคก เป็นไม้พลัดใบหาได้มากในฤดูฝน หาง่ายในชุมชนของตนเองเข้ามาเป็นวัสดุหลักในการผลิตผลงาน เมื่อนำมาจักสานแล้วทำให้เครื่องจักสานคงทนแข็งแรงใช้ได้นาน เบา ผิวตอกเย็นลื่น สีสวยตามธรรมชาติ ต้น

ที่แก่จัด สามารถนำมาทำเครื่องจักสานที่รูปทรงคงตัวทนแข็งแรง แต่ก็มีข้อจำกัด คือ ตอกจากต้นซูดมีความอ่อนต้องใช้ไม้ไผ่ และหวายเข้ามาใช้ขึ้นโครงและขอบ และใช้ตอกสูดจำนวนมากเนื่องจากมีขนาดเล็ก (โสภา รัตนพลแสน (ผู้ให้สัมภาษณ์) ศาสตราเหล่าอรรคะ (ผู้สัมภาษณ์) 15 มกราคม 2555)

เฟอร์นิเจอร์หวายบ้านกุดซุยจากการสัมภาษณ์นายโสภา รัตนพลแสน ผู้นำกลุ่มผลิตเฟอร์นิเจอร์หวายบ้านกุดซุย พบว่า กลุ่มคนที่ชอบเฟอร์นิเจอร์ที่ผลิตโดยคน (Hand Made) โดยเฉพาะที่ทำจากหวาย เหตุผลหลักก็คือความดิบของตัววัสดุธรรมชาติพวกนี้ ช่างผู้ชำนาญสามารถที่จะสานออกมาได้หลาย รูปแบบ (Pattern) ตามความต้องการของลูกค้า งานสั่งทำแต่ละตัวจะมีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนใคร อย่างไรก็ตามชุดหวายที่ขายดีและเป็นงานประจำที่ต้องผลิตส่งก็คือชุดธรรมมาสพระ เนื่องจากธรรมมาสหวายมีน้ำหนักเบาและคงทนง่ายต่อการขนย้ายและเก็บรักษา จึงเป็นที่นิยมของวัดต่างๆและผู้ประกอบการร้านขายสังฆภัณฑ์ สั่งไปขายต่อจำนวนมาก

ขั้นตอนการผลิตเฟอร์นิเจอร์หวายมีขั้นตอนหลักๆดังนี้

นำลำต้นหวายมาลอกกาบใบออก หวายเมื่อซื้อมาจะมีสองประเภท คือ หวายใช้สำหรับทำโครงสร้างเฟอร์นิเจอร์ และหวายสำหรับสานรวดลาย ลำดับแรกต้องนำหวายมาขูดผิว ขัดผิวออกให้หมด แล้วนำไปอบไอน้ำเพื่อให้เกิดความอ่อนตัวง่ายต่อการนำไปดัดขึ้นโครงเฟอร์นิเจอร์ หลังจากนั้นขันตอนต่อมาคือ 1) ร่างแบบ (Drawing) พร้อมขนาดทีลูกค้าต้องการ 2) เริ่มจากการขึ้นโครง ขั้นตอนนี้ก็จะทำโดยผู้มีความชำนาญในการทำเพราะต้องมีประสบการณ์ และต้องมีความรู้เรื่องขนาดการวัดต่างๆเพื่อให้มีความถูกต้องแม่ยำก็จะทำให้เฟอร์นิเจอร์ที่ผลิตออกมาสวยงาม 3) ขั้นตอนการสาน หวายแบน หวายกลม ไส้หวาย เปียใหญ่ หรือเปียจิ๋ว สามารถสานหุ้มโครง ตามแบบการสานก็จะมีลายสานหลากหลายแบบ มีหลายชื่อตามแต่จะเรียกกัน ตั้งแต่ลายดอกพิกุล ลายข้ามหลามตัด ลายหนึ่งลายสอง ลายมังกร หรือลายอื่นๆ ตามแต่จะออกแบบกันไป ซึ่งลายสานก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เฟอร์นิเจอร์หวายชิ้นนั้นสวยงามแก่ผู้พบเห็นได้ การสานเป็นงานละเอียดต้องใช้เวลา ความอดทน

และประสบการณ์ 4) ขั้นตอนการทำสี สำหรับหวายก่อนทำสีต้องกำจัดพวกเสี้ยนขนหวายโดยไช้ไฟและกระดาษทรายขัดให้เรียบ ทำสีตั้งแต่สีธรรมชาติ สีย้อม ต่างๆ แล้วแต่เทคนิค ส่วนใหญ่ลูกค้าจะชอบสีธรรมชาติ สีโอ๊กดำหรือแดง สีดำเช็ด เมื่อสีแห้งก็ทำการเคลือบแลคเกอร์

สรุปอุปกรณ์เครื่องมือและขั้นตอนการผลิตเฟอร์นิเจอร์หวายมีดังนี้

เครื่องมือในอดีตมีมีดตอก เหล็กแหลม แป้นรีดหวาย ค้อน ไม้ดัดลูกกรงแต่ในปัจจุบันมีเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาช่วยทุ่นแรงมากขึ้น เช่น เครื่องขัดหวาย เครื่องรีดหวาย เครื่องปั๊มลม ไว้สำหรับปืนยิงตะปูไฟฟ้า

ขั้นตอนการผลิตเฟอร์นิเจอร์หวาย

1. นำหวายมาปอกผิวออก (Peeling)
2. นำหวายที่ปอกเปลือกแล้วมาตัดให้ตรง
3. ตัดขนาดตามที่ต้องการ (Cuting)
4. นำหวายที่ตัดขนาดตามที่ต้องการแล้วมาขัดด้วยกระดาษทรายให้ผิวเกลี้ยงและกลมสำหรับหวายที่มีลักษณะเป็นเส้นตรง ส่วนหวายที่มีลัฏษณะที่เป็นเส้นโค้ง จะต้องนำมาอบไอน้ำ (Steam Boiling) แล้วจึงนำไปดัดโค้ง (Bening) และตัดขนาดตามที่ต้องการ
5. นำชิ้นส่วนที่เป็นเส้นตรงและเส้นโค้งมาประกอบกัน (Assembly) ตามแบบและชนิดของเฟอร์นิเจอร์แต่ละชิ้นโดยยึดด้วยตะปู (Nailing) และมัดด้วยผิวหวาย (Rattan Fastening)
6. นำเฟอร์นิเจอร์ที่ประกอบแล้วมาขัดหยาบ (Rough Sanding)
7. เผาขนหวายโดยใช้ไฟลน (Burning)
8. ขัดละเอียด (Final Sanding) ตกแต่ง
9. พ่นหรือทาสีรองพื้น
10. พ่นสีหรือทาแชลแลคและแลคเกอร์ (Final Coating)
11. ทำเบาะรองสำหรับเฟอร์นิเจอร์หวายที่ต้องใช้เบาะประกอบ

12. ตรวจสอบคุณภาพ (ไม่ว่าผลิตแบบครัวเรือนหรือโรงงานขนาดใหญ่ก็ควรมีขั้นตอนนี้)

13. บรรจุหีบห่อหรือนำไปเก็บรักษาเพื่อรอการจำหน่ายต่อไป

2. การต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทน เชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน เฟอร์นิเจอร์หวายบ้านกุดซุย

พบว่าหวาย วัสดุธรรมชาติที่ได้รับความนิยมนำมาผลิตเป็นเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้าน หลายยุคหลายสมัย เมื่อนำมาผสมผสานกับงานดีไซน์ที่ได้รับการพัฒนาให้มีรูปแบบทันสมัยนิยม ยิ่งเพิ่มเสน่ห์ให้กับงานหวายมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงเน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก โดยเฉพาะการนำงานหวายเข้ามาตกแต่งภายในบ้านควรเป็นรูปแบบของ “หวายแท้” ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่มีความแข็งแรงทนทาน มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน แต่ขึ้นอยู่กับการใช้งานที่ต้องใช้ให้ถูกประเภทด้วย เช่น ไม่ใช้วางของหนักๆ หรือปล่อยให้เฟอร์นิเจอร์หวายแท้ตากแดดตากฝน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้อายุของงานหวายแท้สั้นลง

จากการศึกษาในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากแหล่งผู้ผลิตและผู้บริโภค สามารถสรุปผลในภาพรวมได้ดังนี้

1. ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาด้านรูปแบบลิตภัณฑ์เดิม พบว่า

รูปแบบผลิตภัณฑ์ของชุมชนส่วนใหญ่จะมีความซ้ำซ้อนหรือเหมือนกันในงานประเภทเดียวกันอยู่เป็นจำนวนมากเช่น ธรรมมาส โดยส่วนใหญ่ยังขาดความลงตัวในการออกแบบ ขาดความความงามโดยเฉพาะในกลุ่มสินค้าประเภทของใช้ โดยวัตถุดิบยังขาดการแปรสภาพทำให้รูปแบบของงานที่ออกมายังดูแข็งไม่สวยงาม รวมทั้งขาดความประณีตในสินค้าบางอย่าง เมื่อเทียบกับงานที่ผลิตจากเครื่องมือทางอุตสาหกรรม

2. ข้อสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์กลุ่มผู้บริโภคซึ่งได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ที่มาซื้อเครื่องจักสานหวายบ้านกุดซุยและกลุ่มบุคคลทั่วไปที่สนใจเครื่องจักสานหวาย พบว่า

2.1 กลุ่มคนที่มีกำลังซื้อสินค้าส่วนใหญ่เป็นวัยทำงานที่มีอายุเฉลี่ยตั้งแต่ 35 ขึ้นไปจะมีกำลังซื้อสูงสุด

2.2 ผู้ซื้อส่วนใหญ่มักจะซื้อเครื่องจักรสานหวายจากงานแสดงสินค้าที่ท้องถิ่นที่จัดขึ้น

2.3 การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดีสามารถสร้างความแตกต่างและโดดเด่นให้เครื่องจักสานหวายทำให้ผู้บริโภคซื้อ โดยไม่เกิดการคิดเปรียบเทียบราคา

2.4 เฟอร์นิเจอร์ที่มีรูปร่างและสีสันที่มีข้อแตกต่างจากสินค้าในประเภทเดียวกัน จะสามารถสร้างโอกาสทางการขายได้มากขึ้น

2.5 เครื่องจักรสานหวายที่สามารถใช้ประโยชน์ได้หลาย ๆ อย่างในตัวหรืออยู่ในชิ้นงานเดียวกัน จะสามารถสร้างโอกาสทางการขายได้มากขึ้น

2.6 เครื่องจักรสานหวายผู้ซื้อส่วนใหญ่ต้องการรูปแบบที่ดูคลาสสิกเรียบง่ายรวมทั้งที่ดูโมเดิร์นทันสมัยสีของผลิตภัณฑ์เป็นสีที่เป็นโทนธรรมชาติ รวมทั้งโทนสีที่ดูสดใส วัสดุที่ใช้ควรเป็นวัสดุที่ได้จากธรรมชาติ ประกอบร่วมกับวัสดุชนิดอื่น ๆ

3. ข้อสรุปที่ได้จากการสำรวจกลุ่มผู้ผลิต พบว่า

3.1 เฟอร์นิเจอร์ที่ออกแบบควรจะรองรับกับเครื่องมือพื้นฐานทั่วๆไป

3.2 เฟอร์นิเจอร์ที่ออกแบบควรใช้วัสดุที่หาหรือซื้อได้ง่ายในท้องถิ่น

3.3 เฟอร์นิเจอร์ที่ออกแบบควรจะสามารถทำให้การผลิตเป็นไปได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

3.4 เฟอร์นิเจอร์ที่ออกแบบควรมีความแปลกใหม่ใช้ประโยชน์ได้หลาย ๆ อย่าง

3.5 เฟอร์นิเจอร์ที่ออกแบบควรที่จะให้คนทั่วไปสามารถใช้ได้

4. ด้านความต้องการทั่ว ๆ ไป ของผู้ผลิตคือ

4.1 ต้องการตลาดหรือลูกค้า

4.2 ต้องการทุนที่สนับสนุนจากทางภาครัฐบาล

4.3 ต้องการให้ภาครัฐจัดงานแสดงงาน OTOP หรือส่งเสริมการขายให้ผู้ผลิต

4.4 ต้องการเครื่องมือ เช่น เครื่องอบไอน้ำหวาย เครื่องยิงแบบแม็กและเครื่องยิงตะปูยึดชิ้นงานเป็นต้น

โดยข้อสรุปต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้สามารถนำมาสร้างเป็นข้อกำหนดหรือขอบเขต เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบและสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นที่ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ การออกแบบเป็นการทำให้เกิดรูปทรงใหม่ขึ้นที่มีความสัมพันธ์กับความงามทางด้านศิลปะการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

1. หน้าที่ใช้สอย (Function)

ออกแบบเฟอร์นิเจอร์หวาย ให้มีหน้าที่ใช้สอยถูกต้องตามเป้าหมายที่ตั้งไว้สนองความต้องการของผู้อุปโภคและบริโภค

2. ความปลอดภัย (Safety)

การออกแบบเฟอร์นิเจอร์หวายต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค โดยเมื่อใช้ผลิตภัณฑ์ไปแล้วจะไม่เกิดอันตรายแก่ผู้ใช้

3. ความแข็งแรง (Construction)

การออกแบบเฟอร์นิเจอร์หวายควรเลือกใช้โครงสร้างให้เหมาะสมให้มีความแข็งแรงทนทาน ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความประหยัดประกอบด้วย

4. ความสะดวกสบายในการใช้ (Egonomics)

การออกแบบเฟอร์นิเจอร์หวายต้องคำนึงถึงสัดส่วนที่เหมาะสมกับการใช้งาน ขนาด และขีดจำกัดของผู้อุปโภค บริโภค เช่นเก้าอี้ต้องมีขนาดสัดส่วนที่เหมาะสมกับการใช้งานนั่งแล้วสบายนุ่มนวล (Ergonomics) เป็นความรู้ใหม่ที่มีความสำคัญกับการออกแบบเป็นอย่างมากในการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้บริโภคมีความรู้สึกสะดวกสบายในการใช้ผลิตภัณฑ์นั้นๆ

5. ความสวยงามน่าใช้ (Aesthetics or Scale Appeal)

การออกแบบเฟอร์นิเจอร์หวายต้องให้ผลิตภัณฑ์ที่มีรูปร่าง ขนาด สีสันสวยงามน่าใช้ชวนให้ซื้อนอกจากนี้แล้วการออกแบบยังจะเป็นการช่วยยกระดับเกี่ยวกับรสนิยมในด้านรูปร่าง ขนาด สีสันให้กับผลิตภัณฑ์ให้ยิ่งดีขึ้น

อภิปรายผล

1. ประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันปัญหาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องจักสานหวายในภาคอีสาน

พบว่า ชุมชนบ้านกุดซุยได้รับการสืบทอดการทำเครื่องจักสาน ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายชนิดมาจากบรรพบุรุษ เฟอร์นิเจอร์ แบ่งประเภทตามการใช้งาน 4 ลักษณะ คือ หนึ่ง เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ สอง เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน สาม เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม และสี่ เครื่องใช้สำหรับความบันเทิงสนุกสนาน พักผ่อนและพิธีทางศาสนา สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Schools of Diffusionism) แนวคิดของ Elliot Smith (1906) ที่เชื่อว่าวัฒนธรรมแพร่กระจากจากจุดกำเนิด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมแล้วแพร่กระจายออกไปในอาณาบริเวณโดยรอบเป็นรูปวงกลม จนกระทั่งไปถึงทั่วโลก จุดศูนย์กลางที่กำเนิดของวัฒนธรรมจะเป็นส่วนที่เข็มข้นที่สุด (หรือเจริญที่สุด) ของวัฒนธรรม วงกลมถัดๆ ออกมาจะค่อยๆ จางลงๆ ตามระยะที่ห่างจากจุดศูนย์กลาง จนกระทั่งจางหายไปในที่สุดตามวงกลมรอบนอกสุดที่จางหายไปเช่นเดียวกับการสืบทอดการทำเครื่องจักสาน ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายชนิดมาจากบรรพบุรุษ และสอดคล้องกับทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคม (symbolic intractionism theory) muj;jk เจ้าของทฤษฎี คือ Linton; Mead; Moreno เมื่อมนุษย์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมจะต้องมีการใช้สัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในการสื่อความหมาย นักการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์คิดว่า มนุษย์เป็นอย่างไร คนอื่นเป็นอย่างไร สังคมหล่อหลอม (shape) มนุษย์แต่ละคนอย่างไร หรือมนุษย์ผู้เป็นสมาชิกของสังคมทั้งหลาย สร้างสรรค์สังคมขึ้นมาอย่างไร บำรุงรักษาสังคมไว้ได้อย่างไร หรือเปลี่ยนแปลงสังคมไปอย่างไร สังคมและบุคลิกภาพของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคมทั้งหลายสะท้อนปรากฏการณ์ทางสังคมขึ้นเหนือผูกพันกัน แต่ขณะเดียวกันก็มีลักษณะของตนเองได้อย่างไร และในทางกลับกันการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ได้แสดงให้เห็นว่า โครงสร้างทางสังคมในฐานะเป็นข่ายงาน (network) ของการกระทำระหว่างกันกับมีอิทธิพลหล่อหลอมปัจเจกชนได้อย่างไร

การทำเครื่องจักสานชนิดต่างๆ มีวิธีการจักสาน 3 แบบ ประกอบด้วย การจัก การสาน และการถัก ส่วนอุปกรณ์มี 5 ชนิดได้แก่ 1) ประกอบด้วย 2) เลื่อยดึง 3) มีด มีทั้งมีดด้ามสั้น และใบมีดโค้งคล้ายวงพระจันทร์ด้ามยาว (มีดจักตอก) 4) เหล็กซี คือ เหล็กปลายแหลมกลมมีด้ามยาว 5) เลียด คือ แผ่นสังกะสี หรือฝาน้ำอัดลม นำมาเจาะรู และน้ำมันยาง ได้มาจากต้นยางชนิดหนึ่ง เรียกว่า “ต้นยางนา” ผสมผงชัน (ขี้ซี) จาก “ต้นจิก” ใช้สำหรับทาเครื่องจักสานเมื่อเสร็จแล้ว เพื่อให้มีความเงาสวยงาม และกันปลวกมดทำลาย

เอกลักษณ์เครื่องจักรสานหวายบ้านกุดซุยมีวิถีการดำรงวิถีชีวิตโดยพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก จึงส่งผลให้เครื่องจักรสานมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก คือ เอกลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการผลิตเครื่องจักสานสานหวายและการนำวัสดุทดแทนหวายในท้องถิ่นม้าใช้ด้วยการนำต้นซูดซึ่งเป็นพืชตระกูลไม้เถาว์มีอยู่มากบริเวณป่าโคกและหัวไร่ปลายนา หาง่ายในชุมชนของตนเองเข้ามาเป็นวัสดุหลักในการผลิตผลงาน เมื่อนำมาจักสานแล้วทำให้เครื่องจักสานคงทนแข็งแรงใช้ได้นาน สีสวยตามธรรมชาติ ต้นที่แก่จัด สามารถนำมาทำเครื่องจักสานที่รูปทรงคงตัวทนแข็งแรง เฟอร์นิเจอร์หวายหวายบ้านกุดซุยช่างผู้ชำนาญสามารถที่จะสานออกมาได้หลายรูปแบบ (Pattern) ตามความต้องการของลูกค้า งานสั่งทำแต่ละตัวจะมีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนใคร อย่างไรก็ตามชุดหวายที่ขายดีและเป็นงานประจำที่ต้องผลิตส่งก็คือชุดธรรมมาสพระ เนื่องจากธรรมมาสหวายมีน้ำหนักเบาและคงทนง่ายต่อการขนย้ายและเก็บรักษา จึงเป็นที่นิยมของวัดต่างๆและผู้ประกอบการร้านขายสังฆภัณฑ์ สั่งไปขายต่อจำนวนมาก

2. การต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทน เชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน

พบว่าหวาย วัสดุธรรมชาติได้รับความนิยมนำมาผลิตเป็นเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้าน หลายยุคหลายสมัย เมื่อนำมาผสมผสานกับงานดีไซน์ที่ได้รับ

การพัฒนาให้มีรูปแบบทันสมัยนิยม ยิ่งเพิ่มเสน่ห์ให้กับงานหวายมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงเน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก โดยเฉพาะการนำงานหวายเข้ามาตกแต่งภายในบ้าน ควรเป็นรูปแบบของ “หวายแท้” ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่มีความแข็งแรงทนทาน มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน แต่ขึ้นอยู่กับการใช้งานที่ต้องใช้ให้ถูกประเภท เช่นไม่ใช้วางของหนักๆ หรือปล่อยให้เฟอร์นิเจอร์หวายแท้ตากแดดตากฝน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้อายุของงานหวายแท้สั้นลง

หวายแท้ ไม่เหมาะกับแสงแดดและสภาพอากาศภายนอกบ้าน ดังนั้นจึงมีผู้ผลิตคิดค้นวัสดุเพื่อใช้แทนหวายแท้ นั่นคือหวายเทียม ที่ผลิตจาก Polyethylene (PE) ซึ่งเป็นวัสดุที่ใช้แทนหวายแท้ในการนำมาผลิตเฟอร์นิเจอร์ ด้วยมีความแข็งแรง ทนทาน มีความยืดหยุ่นสูง และที่สำคัญคือทนต่อทุกสภาพอากาศ

เมื่อความต้องการเฟอร์นิเจอร์หวายในตลาดเพิ่มมากขึ้น และการจัดหาวัตถุดิบหวายทำได้ยากขึ้น ประกอบกับมีผู้ผลิตจากประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกันพยามทำสินค้าเลียนแบบในคุณภาพด้อยกว่า และใช้กลยุทธ์ราคาที่ต่ำกว่าออกมาแข่งขันในตลาดส่งออกเช่นกัน ด้วยการคิดค้นนวัตกรรมทางเส้นใยสาน ‘หวายสังเคราะห์ Durawera® เป็นทางเลือกเพิ่มเติมให้ผู้รักเฟอร์นิเจอร์หวายทั่วโลก ซึ่งเป็นได้มากกว่าแค่วัสดุทางเลือกทดแทนหวาย เพราะมีคุณสมบัติข้ามขีดพ้นข้อจำกัดของวัสดุธรรมชาติ เหนือกว่าด้วยความทนทานต่อสภาพอากาศกลางแจ้ง ไม่ว่าจะเผชิญความร้อนของรังสี UV นอกอาคาร หรือความเปียกชื้นริมสระน้ำ โดยคงความสวยงานได้ยาวนาน แข็งแรง ไม่ผุกร่อนไปตามกาลเวลาสอดคล้องกับแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของโบดแลร์ที่ว่าการเลือกสรรจุดเด่นจากขนบคลาสสิกโรแมนติก แนวคิด “ศิลปะเพื่อศิลปะ” มาผสมผสาน แล้วตีความใหม่ จัดระบบและสัดส่วนใหม่ กำหนดคุณค่าใหม่ ซึ่งได้มาจากแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นสมัยใหม่ที่เขาริเริ่มสังเคราะห์ขึ้นเองโดยเฉพาะ ดังเช่นการนำเฟอร์นิเจอร์แบบเก่ามาออกแบบใหม่ตามกระแสนิยม

เฟอร์นิเจอร์หวาย จัดเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากได้รับความนิยมจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น แต่ในปัจจุบัน

ประสบปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ คือ หวาย และยังต้องมีการนำเข้าประเภทเปลือกหวายและข้อหวายจากต่างประเทศ คุณภาพของวัตถุดิบก็ยังไม่ดีพอ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้ทำการปลูกป่าหวายทดแทน ส่วนใหญ่เป็นการปลูกในท้องที่ภาคใต้ เพราะมีพื้นที่มีความชุ่มชื้นเหมาะแก่การปลูกหวาย นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้ประชาชนปลูกป่าหวายเป็นอาชีพหลักเพื่อทดแทนหวาย ที่ถูกตัดออกจากป่าธรรมชาติเพื่อขจัดปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ และป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบในอนาคตด้วย สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ก็จะทำให้อุตสาหกรรมประเภทนี้สามารถขยายตัวได้อีกมาก

ขั้นตอนการดำเนินงาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการออกแบบ

โดยข้อสรุปต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานี้สามารถนำมาสร้างเป็นข้อกำหนดหรือขอบเขต เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบและสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นที่ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ การออกแบบเป็นการทำให้เกิดรูปทรงใหม่ขึ้นที่มีความสัมพันธ์กับความงามทางด้านศิลปะการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

1. หน้าที่ใช้สอย (Function)
2. ความปลอดภัย (Safety)
3. ความแข็งแรง (Construction)
4. ความสะดวกสบายในการใช้ (Egonomics)
5. ความสวยงามน่าใช้ (Aesthetics or Scale Appeal)

ภาพประกอบที่ 1 ภาพชุดเก้าอี้หวายที่ออกแบบใหม่

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาวิจัยต่อยอด โดยการนำผลจากการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาองค์ความรู้และต่อยอดภูมิปัญญาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครื่องจักรสานหวายจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุทดแทน เชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคอีสาน มาทำการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อไปเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีมูลค่าสูงขึ้นตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่ได้ตั้งไว้

2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการทดลองย้อมสีเครื่องจักรสานหวายจากสีที่ได้จากธรรมชาติเพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภคและเป็นการรักษาสภาพแวดล้อม

3. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูหวายในท้องถิ่นที่มีกลุ่มผู้ผลิตเครื่องจักรสานหวายเพื่อเป็นการรักษาภูมิปัญญาพื้นบ้านงานเครื่องจักรสานหวายมิให้เกิดการสูญหาย

เอกสารอ้างอิง

ทรงคุณ จันทจร. (2549). **การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม**. มหาสารคาม: ประสานการพิมพ์

ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2544). **ระเบียบวิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.** อุบลราชธานี : วิทยาการพิมพ์

สัมภาษณ์

นายสิทธิพงษ์ ช้ายขวา ประธานกรรมการบริหาร อบต.(ผู้ให้สัมภาษณ์) นายศาสตรา เหล่าอรรคะ (ผู้สัมภาษณ์) ที่องค์การบริหารส่วนตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44160 วันที่ 18 เม.ย. 2555

นายโสภา รัตนพลแสน ผู้นำกลุ่มผลิตเฟอร์นิเจอร์หวาย (ผู้ให้สัมภาษณ์) นายศาสตรา เหล่าอรรคะ (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านกุดซุย หมู่ 17 ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000 วันที่ 15 ม.ค. 2555